

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
รายงานสภาพการใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน
จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2553

จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำนาข้าว โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นพืชหลักที่เกษตรกรนิยมเพาะปลูกมากที่สุด ในปีการเพาะปลูก 2551/2552 มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวรวม 3,199,656 ไร่หรือประมาณร้อยละ 89.01 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด โดยเป็นพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิ 1,863,677 ไร่ (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดร้อยเอ็ด, 2552) ทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้กำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพข้าวหอมมะลิที่ปลอดภัยและมุ่งสู่เกษตรกรอินทรีย์ โดยสอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดที่มุ่งเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายข้าวหอมมะลิชั้นดีสู่ตลาดโลก ซึ่งเป็นการส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตภาคการเกษตรให้เข้มแข็ง นอกจากนี้ยังมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา และยูคาลิปตัส โดยการเพาะปลูกพืชแต่ละชนิดจะขึ้นอยู่กับภาคตัดสินใจของเกษตรกร โดยอาศัยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละช่วงเป็นตัวตัดสินใจ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในแต่ละปีแตกต่างกันออกไป จากสถานการณ์ดังกล่าวอาจก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความเสียหายได้ การจัดทำฐานข้อมูลการใช้ที่ดินจึงเป็นตัวช่วยในการติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และเป็นแนวทางในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด

ดังนั้นกรมพัฒนาที่ดิน โดยสำนักนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน จึงได้จัดทำฐานข้อมูลสภาพการใช้ที่ดินของจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งพิจารณาจากสภาพพื้นที่ ความต้องการของชุมชนเป็นหลัก พร้อมทั้งศึกษาแนวนโยบายด้านการเกษตรของรัฐบาล และท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ เพื่อนำมาศึกษาสถานการณ์สภาพการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน สำหรับใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการใช้ที่ดิน และเพื่อเป็นแนวทางในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน รวมทั้งก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

1. จังหวัดร้อยเอ็ดมีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 5,187,156 ไร่ จากการดำเนินการสำรวจ ในปี พ.ศ. 2553 พบว่าสภาพการใช้ที่ดินจำแนกตามประเภทการใช้ที่ดิน มีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่รวม 320,868 ไร่ หรือร้อยละ 6.18 ของเนื้อที่จังหวัด ประกอบด้วยพื้นที่หมู่บ้านมากที่สุด มีเนื้อที่ 231,564 ไร่ รองลงมา ได้แก่ สถานที่ราชการและสถาบันต่าง ๆ 41,971 ไร่ และตัวเมืองและย่านการค้า 39,084 ไร่ ตามลำดับ

2) พื้นที่เกษตรกรรม เป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีเนื้อที่มากที่สุด คือ 4,127,180 ไร่ หรือร้อยละ 79.55 ของเนื้อที่จังหวัด พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ นาข้าว 3,699,958 ไร่ อ้อย 144,784 ไร่ มันสำปะหลัง 87,659 ไร่ ยูคาลิปตัส 92,080 ไร่ และยางพารา 71,352 ไร่ ตามลำดับ

3) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่รวม 329,320 ไร่ หรือร้อยละ 6.36 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพื้นที่ป่าผลัดใบรอสภาพฟื้นฟูมีเนื้อที่มากที่สุด 162,663 ไร่ ป่าผลัดใบสมบูรณ์ 140,417 ไร่ และสวนป่าสมบูรณ์ 24,313 ไร่ ตามลำดับ

4) พื้นที่น้ำ มีเนื้อที่รวม 151,474 ไร่ หรือร้อยละ 2.93 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นหนอง บึง มีเนื้อที่ 54,310 ไร่ รองลงมา ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ 26,250 ไร่ และบ่อน้ำในไร่นา 12,530 ไร่

5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด มีเนื้อที่รวม 258,314 ไร่ หรือร้อยละ 4.98 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นไม้ตะเภา 169,163 ไร่ พุงหญ้า 53,722 ไร่ และพื้นที่ลุ่ม 34,047 ไร่ ตามลำดับ

2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด ในปี พ.ศ. 2549 และปี พ.ศ. 2553 ที่สำคัญได้แก่

1) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 จำนวน 12,021 ไร่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขยายตัวของชุมชนเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และมีการขยายของพื้นที่หน่วยงานราชการ องค์กรท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล โดยการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

2) พื้นที่เกษตรกรรมในภาพรวมของจังหวัดร้อยเอ็ดลดลงจากปี พ.ศ. 2549 จำนวน 21,817 ไร่ โดยพื้นที่นาข้าว และพื้นที่ไม้ผลลดลง ส่วนพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และยูคาลิปตัส มีพื้นที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดความแปรปรวนของราคาผลผลิต สืบเนื่องมาจากรัฐมนตรีโยบายเร่งปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรให้สอดคล้องกับโอกาสทางการตลาด โดยกำหนดยุทธศาสตร์ให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตอาหารของโลก และสนับสนุนการผลิตพืชพลังงาน เช่น ปาล์ม น้ำมัน อ้อย มันสำปะหลัง เพื่อสนับสนุนนโยบายพลังงานทดแทน ส่วนพืชเศรษฐกิจยางพารานั้น รัฐมีโครงการขยายพื้นที่การปลูกให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อสร้างงานในพื้นที่ เพิ่มรายได้และความมั่นคง เพิ่มพื้นที่ป่า ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม และการย้ายแรงงาน ส่งผลให้เกษตรกรทำการปลูกพืชตามนโยบายของรัฐเป็นจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเกิดขึ้น

3) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่ลดลงจากปี พ.ศ. 2549 จำนวน 27,697 ไร่ การลดลงของพื้นที่เกิดจากการจัดสรรพื้นที่ป่าให้แก่เกษตรกรสืบเนื่องมาจากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจทำให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเป็นที่อยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้า และการบุกถางป่าเพื่อการเกษตร

4) พื้นที่น้ำเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 จำนวน 5,254 ไร่ เนื่องจากมีความต้องการน้ำใช้ในกิจกรรมต่างๆ ในปริมาณเพิ่มสูงขึ้น ได้แก่ ใช้น้ำเพื่อทำนา ปลูกพืชไร่ ปลูกพืชผักและเพื่อการอุปโภคบริโภคของประชาชนในหมู่บ้าน จึงมีการพัฒนาแหล่งน้ำ เพิ่มพื้นที่ชลประทาน โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการกระจายน้ำสู่พื้นที่การเกษตร เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และการเพิ่มช่องทางระบายน้ำเพื่อลดความรุนแรงจากน้ำท่วม ที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูลรวมทั้งลำน้ำสาขา

5) พื้นที่เบ็ดเตล็ดเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2549 จำนวน 32,239 ไร่ เป็นพื้นที่ทุ่งหญ้าและไม้ละเมาะ ที่เกิดจากการสำรวจสภาพการใช้ที่ดินและการแยกประเภทการใช้ที่ดินในปี พ.ศ. 2553 ที่มีความละเอียดถูกต้องมากขึ้น และเกษตรกรปล่อยพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ทิ้งร้างมากขึ้น เนื่องจากมีการใช้พื้นที่แล้วได้ผลผลิตทางการเกษตรไม่เพียงพอกับความต้องการมากนัก

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 การสำรวจสภาพการใช้ที่ดินโดยใช้เทคโนโลยีการสำรวจระยะไกลจากการใช้ภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูง ทำให้การสำรวจทำได้อย่างรวดเร็ว ทันสมัย และสะดวกยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่การคมนาคมยังไม่สะดวก ทำให้สามารถสำรวจได้ครอบคลุมพื้นที่มากยิ่งขึ้นแต่การใช้ภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงยังมีข้อจำกัดเนื่องจากในบางครั้งระยะเวลาการถ่ายภาพที่ได้ไม่ตรงกับฤดูกาลเพาะปลูก ทำให้การตีความโดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียมเพียงอย่างเดียวจึงอาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้ ดังนั้นจึงควรตรวจสอบความถูกต้องโดยการใช้แผนที่สภาพการใช้ที่ดินในอดีต ภาพถ่ายทางอากาศ และการสำรวจภาคสนามร่วมกับการสอบถามข้อมูลจากคนในพื้นที่ ทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.2 ผลของการศึกษาสภาพการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด ปี พ.ศ. 2553 พบประเด็นที่เป็นปัญหา และมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้มีการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืนในอนาคต

1) ปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการกระจายน้ำจากแหล่งน้ำเดิมที่มีอยู่แล้วเข้าสู่พื้นที่การเกษตร เพิ่มพื้นที่ชลประทาน จะทำให้ลดความเสี่ยงจากความเสียหายที่มีสาเหตุมาจากฝนแล้ง และการเพิ่มช่องทางระบายน้ำให้ลดความรุนแรงจากน้ำท่วมได้

2) เกษตรกรมีการใช้ที่ดินในการประกอบอาชีพการเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ได้รับการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์อย่างเพียงพอ ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เกิดการชะล้างพังทลายของดินในพื้นที่ลาดชันลงสู่แหล่งน้ำทำให้น้ำตื้นเขิน และเกิดการแพร่กระจาย ของดินเค็มได้ ควรมีการกำหนดมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ เช่น การส่งเสริม/สนับสนุนรูปแบบระบบวน

เกษตรและการปลูกพืชคลุมดินในพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว หลีกเลี่ยงกิจกรรมการชะล้างพังทลายของหน้าดินทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือกิจกรรมของมนุษย์

3) ปัญหาราคาข้าวและผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ผลผลิตการเกษตรของจังหวัดร้อยเอ็ดเรียงตามลำดับความสำคัญทางเศรษฐกิจ คือ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ผลผลิตที่มีปัญหาด้านราคาตลอดมาคือ ข้าว และโดยเฉพาะข้าวหอมมะลิที่เป็นสินค้าหลักของจังหวัด ซึ่งเกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ขึ้นอยู่กับกลไกตลาด ทำให้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงควรส่งเสริมเกษตรกรให้ใช้เทคโนโลยีการปลูกข้าวหอมมะลิ ด้วยวิธีการเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP : Good Agricultural Practice) ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพข้าวเปลือกให้มีคุณภาพดีที่โรงสีต้องการ ที่จะเป็นการสร้างข้าวหอมมะลิให้มีมาตรฐาน และเป็นสิ่งที่จะยกระดับราคาข้าวเปลือกให้สูงขึ้นได้ตามกลไกตลาดที่แท้จริง เป็นการเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรอย่างมั่นคง

4) ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ในลักษณะของการเป็นที่อยู่อาศัย เช่น การใช้พื้นที่เป็นสำนักสงฆ์ การตัดไม้เพื่อการค้า และการบุกถางป่าเพื่อการเกษตร ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดจำนวนลง จึงควรมีการฟื้นฟูให้คืนสภาพธรรมชาติและคงพื้นที่ไม่ให้มีการบุกรุกอีก หรือทำการฟื้นฟูพื้นที่ไม้ละเมาะให้เปลี่ยนสภาพกลายเป็นป่ารอสภาพฟื้นฟู ซึ่งจะช่วยให้มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในอนาคต

5) พื้นที่อื่น ๆ ได้แก่ พื้นที่ทุ่งหญ้า และพื้นที่ไม้ละเมาะ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากในอดีตเกษตรกรทำการเกษตรกรรมในพื้นที่แล้วได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงปล่อยพื้นที่ทิ้งให้ร้างซึ่งเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาศักยภาพของดิน ในพื้นที่อื่น ๆ และทำการปรับปรุงดิน เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรต่อไปได้อีก

4. ประโยชน์ที่ได้รับ

1) ได้ทราบถึงสถานการณ์การใช้ที่ดินของจังหวัดร้อยเอ็ดในปี พ.ศ. 2553 รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่างปี พ.ศ. 2549 และปี พ.ศ. 2553

2) สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดแผนการใช้ที่ดิน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

3) หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งสถาบันการศึกษาสามารถนำข้อมูลแผนที่สภาพการใช้ที่ดินเชิงเลข ไปเป็นฐานข้อมูลในการประกอบการวิจัยและค้นคว้า

4) สามารถนำข้อมูลแผนที่สภาพการใช้ที่ดินเชิงเลขไปใช้ในการคาดการณ์ผลผลิตพืชเศรษฐกิจล่วงหน้า เพื่อวางแผนพัฒนาพืชเศรษฐกิจในอนาคตได้เป็นอย่างดี